

Erkölc és jog II. konferencia Harmathy Attila előadása

Tisztelt elnök úr, tisztelt bíboros úr, tisztelt hölgyeim és uraim!

Bíboros úr előadásához kapcsolódva próbálnék néhány gondolatot elmondani. A kapcsolat laza. Annyiban feltétlenül fennáll a szemlélet egységessége, hogy történetiség jelenik meg abban, amiről szeretnénk beszélni. Másrészt elítélendő cselekményekről van szó. Ezek az elítélendő cselekmények azonban, - abban, amiről szeretnénk beszélni -, nem érik el a büntetőjog szintjét.

Polgári jogi megközelítésről van szó. Mindennapos együttélésnek a kérdései. Hogyan jelentkeznek ezek napjainkban? Nyilvánvaló, hogy a történelmi fejlődés során teljesen más volt az emberi magatartás megítélése akkor, amikor az emberek a mezőn évente egyszer találkoztak, és a találkozás felületes volt. Más ez a kapcsolat akkor, amikor az emberek egy nyolcmillió városban élnek szűk területen, egymás közelében. Hogyan adódik ilyen körülmények között...?

Ettől kezdve én már nem a történelemről beszélek, hanem napjainkról. Azonban elfelejteni a történelmi elemet ilyen körülmények között sem lehet. Milyen elvárások, milyen parancsok érvényesülnek - nem a büntetőjogi következmények szempontjából - olyankor, amikor az emberek jelentős része városban, nagyvárosban él, gépek veszik körül, és egészen másfajta anyagokkal kell dolgozniuk, mint ahogy az a római jog fejlődésének kezdeti időszakában megfigyelhető volt. Hogyan reagáljon a jog az emberi kapcsolatokban fellépő problémákra? Milyen rendet teremtsen a jelenlegi körülmények között? A polgári jog - én maradok ennek a keretei között - különböző kérdésekre kell, hogy választ adjon. Ezek közül válogatok ki néhányat.

A büntetőjogi kérdésekhez talán a legközelebb a kártérítés területe áll. Ne okoz másnak kárt! Hogyan néz ki ez napjaink körülményei között? A technika fejlődik. Azok, akik idejöttek, lehet, hogy gyalog jöttek, de túlnyomórészt valamilyen közlekedési eszköz igénybevételével. Amikor fölkeltek, attól kezdve a legkülönbözőbb szolgáltatásokat vették igénybe. A technikai fejlődés teljesen megváltoztatja azt, hogy az emberek magatartásával szemben milyen követelmények érvényesülnek. Ne okoz másnak kárt!

Igencsak... Hogyan néz ki ez a parancsolat, olyankor, amikor nem egyszerűen juhokat terelő emberekről van szó? Hanem a legkülönbözőbb technikai eszközökről, mondjuk, valaki autóval érkezett, egy fokozott veszéllyel járó tevékenységet vett igénybe a közlekedéshez. Hogyan néz ki a károkozással kapcsolatos parancs ilyen körülmények között? A jog mire reagál, miért, milyen magatartásért tegyen felelőssé? Ilyen körülmények között nem egyszerűen a személyes vétkesség a megoldás. Tömeges méretű károkozásokról van szó, és kérdés, hogy milyen szabály érvényesüljön. Régen kialakult a veszélyes üzem felelősségének szabálya. Nem egyéni vétkesség az alap a jogi következmény kiváltásánál. Tömeges méretű károkozásokról kell gondolkozni, és amikor az állami megoldást keressük, akkor többféle szempontot kell figyelembe venni. Ezek közé tartozik az, hogy... a károkozó magatartása. Társadalmi szinten azonban azt is figyelembe kell venni, hogy vajon az egyes károkozásoknál megállapított felelősség elvezet-e ahhoz, hogy a károsult ténylegesen kártérítést kap, kárainak rendezésére sor kerül. Társadalmi szinten gondoskodni kell arról, az áldozatok figyelembevételével, hogy a károk megtérítésére sor kerüljön, kiépül egy kötelező felelősségbiztosítási rendszer. Megváltozik a felelősségi szabály ilyen körülmények között. Nem véletlen, hogy a kártérítési irodalomban itt-ott-amott, nálunk Sólyom László könyvének címében megjelenik a felelősség hanyatlása. Nem ez lesz az egyetlen döntő szempont, a károsult szempontjai kerülnek előtérbe. Nemcsak egyes veszélyes üzemek, fokozott veszéllyel járó tevékenységek jelennek meg azonban, hanem korunk adottságai mellett figyelembe kell venni azt, hogy tömeges ipari katasztrófák következhetnek be, amelyeknek felelősségi rendezéséről gondoskodni kell. A vegyszerek által okozott károsodás... károknak a témája büntetőjogi és polgári jogi következményekkel járnak. Megjelent sajnos a magyar gyakorlatban is ez a téma.

Hadd utaljak azonban másra is, ami talán Magyarországon kevesebb gondot okozott: veszélyes anyag felhasználása - azbeszt! Építőiparban sorozatos problémákat okoz. Nem egyszerű a kártérítés révén a témának a rendezése. Kiugró, borzasztó esemény volt a több évvel ezelőtt Bhopálban bekövetkezett katasztrófa, ahol 580 ezer ember sérült meg egyetlen éjszaka a vegyi üzemből kiszabaduló fertőző, illetve károsító anyag következtében. Hogyan tudja a jog kezelni ezeket az eseteket?

Meg kell változtatni a rendszert, részben a felelősségi szabályt az okozó miatt, részben azonban, jelentős részben a károsultak széles köre miatt. Sajnos rengeteg példa közül egyetlen területet hadd emeljek még ki ebből a körből! Az egészségügy. Az orvosi kezelésnek

a legkülönbözőbb problémái. A technikai fejlődés következtében rengeteg kérdés merül fel orvosi felelősséggel összefüggésben. Meddig áll előtérben a jogi szabályozásnál a károkozó szempontja, a vele szemben való fellépés, és mikortól kell döntő szempontnak tekinteni a károsultak ellátásáról való gondoskodást?

A technikai kérdések azonban nemcsak kártérítési témákat vetnek föl, hanem alapvető erkölcsi és jogi problémákat. Mikortól van ember? Meddig van ember, élőlény? Ki dönt arról, hogy egy magzat megszületik vagy nem születik meg? Nem kártérítés, de napjaink sokat vitatott kérdése: kinek van döntési joga? És ennek egészen furcsa kártérítési következménye van. A szülés előtti vizsgálatok során az orvos nem veszi észre, hogy a magzat, ha megszületik, akkor egész életére betegségben fog szenvedni. Nem figyelmezteti a szülőket. Ennek következtében a gyerek megszületik, betegen, egy életre. Következmény: mindent visel a kórház. Bírói gyakorlatban gondokat okozó téma.

A megszületett gyermek kér kártérítést, azért, hogy él. Hogyan kezeljék? Az, hogy egy ember létrejött, él, az kárnak minősül? Végül a jogegységi határozat állást foglalt ebben a kérdésben. Nem mennék tovább, végtelenségig lehet sorolni a kérdést. Ki dönt az életről? A megszületés és a befejezés tekintetében. Mikor vegyék le a gépről a sérültet, akivel nem tudnak semmit se csinálni orvosok? Ki dönt? Szülő, feleség? Kicsoda? Hadd menjek tovább! Eddig csak a szerződésen kívüli károkozás témáit említettem. Megjelenik azonban a kérdés a szerződéses felelősség körében is. És a...jogalkotó számára és a jog alkalmazó számára a kérdés az, hogy a szerződéses viszonyokban bekövetkező kötelezettségszegés megítélése, annak következményeiről való döntés hogyan történjék. Egészen más a megítélés és a szabály megalkotásának háttere akkor, hogyha kimegyek a piacra, és veszek két kiló krumplit, vagy akkor, amikor metróépítésről van szó. Vagy az európai kontinenst és Európát összekötő alagút építéséről. Hogyan alakuljon az elvárásoknak a sora, a felmerülő károk következményeinek a rendezése? Hogyan történjék?

A magyar jogalkotó úgy döntött nemrég, hogy nem elég, ha azt mondjuk, hogy felróhatóan ne szegd meg a szerződést! Meg kellett változtatni az egészet. Az új Ptk.-nak a szerződéses felelősségi szabálya szigorúbbá vált. De vajon mi van e-mögött? Az, hogy a szerződések jelentős részében, amikor nyilván nem a krumplivétel esetében, hanem a nagy értékű szerződéseknel, az, aki vállalkozik valamire, az biztosítási szerződést köt. Ilyen körülmények

között főleglődik a követelményeknek a szintje, a felelősség szigorodik, valójában azonban úgy, hogy az anyagi fedezetről külön gondoskodnak. Erre mondják, hogy teljesen megváltozik a felelősségi rendszer, a biztosítás megváltoztatja a piac működését, a jogi követelményeknek a rendszerét.

Ha már piac működéséről van szó, hadd menjünk egy másik nagy területre! A változó gazdaságban és társadalmi együttélés megváltozott körülményei között hogyan is jelentkeznek a követelmények. Egyszerűen csak a jó erkölcsbe ütköző magatartás az, aminek következménye van, vagy pedig másfajta követelmények is vannak. Most a közelmúltunk ebben megint érdekes példát mutatott. Akkor, amikor nagy társadalmi-gazdasági változás van, akkor egyszerre bizonytalaná válnak a követelmények.

Mit tetszenek szólni a sikerdíjhoz? Megjelenik a szerződésben egy olyan közvetítői tevékenység, amelynek eredményeképpen valaki a tevékenységének ellátásáért kap hirtelenjében 800 millió forintot. Erkölcsileg elítélendő ez a magatartás vagy nem? Az, hogy a szerződés jó erkölcsbe ütközik-e vagy nem, azt minek az alapján lehet megállapítani? Akkor, amikor egy társadalmi-gazdasági rendszer összeomlik, egy másik kell, hogy kiépüljön. Milyen követelmények érvényesülnek?

Az erkölcsi követelmények sajátos bizonytalan körülmények között egy újfajta rendszerhez kell, hogy alkalmazkodjanak. Számolni kell szintén a védelmi szabályok kiépítésével, a követelményeknek a meghatározásánál, akkor, amikor számításba kell venni azt, hogy a szerződések százezrei úgy jönnek létre, hogy az egyik fél tapasztalt, minden technikai-gazdasági lehetőséggel rendelkezik, a vele szemben álló szerződő fél pedig egy olyan személy, aki semmiről nem tájékozott.

Fogyasztóvédelem témája. Egészen más körülmények között kell a követelményeket, erkölcsi követelményeket fölépíteni. Létrejön egy újfajta jogi terület, amely a...fogyasztók, tájékozatlan fogyasztók védelmét szolgálja. A nagy lehetőségekkel rendelkező szerződő partnereknél is fölmerül azonban a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozásnak a témája. A piac működése milyen körülmények, milyen erkölcsi követelmények között folyhat? Mert a magát a piac működését zavarja meg, hogyha sorozatban szabálytalanságokkal kell számolni.

A szerződések területét egy furcsa témával hadd fejezzem be! Engem nagyon régóta izgat. Ez kapcsolódik igazából az irgalmas szamaritánusnak a kérdéséhez. Tessék arra gondolni, ha valaki összeesik az utcán! Arra megy egy orvos. El kell, hogy lássa? Hadd élezzem a példát! Amikor egyszer Amerikába kimentem, akkor volt éppen vitatott amerikai bíróság előtt a kérdés. A beteg a kórház előtt esik össze. Nem mennek ki, magánkórház. Amit megtesznek: fölhívják a mentőket. Hol van a jogi kötelezettség? Mire szól az orvos kötelezettsége? Társadalombiztosítási rendszer sajátosságai mellett más a lelkiismereti kérdés, és más a jogi kérdés adott esetben. Hogyan lehet megoldani az egész társadalombiztosítási rendszert? Utolsó témaként... Sajnos végtelenségig lehetne a témát folytatni, az időkeretek adottak azonban. Hadd jelezzem azt, hogy az erkölcsi kérdés felmerül a családi viszonylatban is! Tiszteld apádat és anyádat! Eltartani kell a szülőket? Akkor is kell fizetni, hogyha szociális otthonban van? Milyen szabályokat határozok meg? Nemcsak a talán tipikus "szeretem az apámat-anyámat"-esetből kell kiindulni, akiért mindent megteszek, hanem bizony vannak olyan esetek, amik tudomásom szerint a legnehezebb esetek közé tartoznak lelkiismeretileg. Amikor a gyereket kell perelnie a szülőnek, hogy fizessen tartásdíjat.

Erkölcsi, jogi követelmény. Furcsa a modern társadalomban ez a téma is. Megjelent bírósági határozatot hadd idézzek! Elvált szülő gyereke az anyánál van, nincsen kapcsolat az apával. A gyermek eléri a 18. életévét. Tovább tanul olyan területen, amivel az apa nem ért egyet. Az apa azt mondja, hogy "Nem fizetek tartásdíjat." Per. Az lesz a döntő elem e körül. Próbálnak a bíróságok valami kapaszkodót találni. Hogy meghívta-e a ballagásra? Ezen múlik a tartás. Hogyan is állunk ezzel az egész kérdéssel?

Bizony a családi viszonyokban sorozatban jelentkeznek ezek az erkölcsi alapú követelmények, ahol a jognak nagyon nehéz bármit is mondania. Végül, hogy azért a polgári jog anyagából az öröklési jog se maradjon ki. Nem szoktunk ilyen módon foglalkozni a kérdéssel. Kitagadási ok: erkölcstelen életmód. Hogy mit minősítünk ennek jelenlegi körülményeink között. Tessék megengedni, hogy abbahagyjam! Időm elmúlt, a kérdések száma végtelen.

Köszönöm szépen!